

Christoffer Rosenløv Stig Christensen

Mirjams flugt

Jyllands-Postens Forlag, 2012

Af Margit Warburg

Mirjam Jurkofsky er i dag en 87-årig dansk dame, der bor i sin lejlighed på Østerbro. Men i 1941 var hun den 16-årige Merke Pomeranz og boede i byen Tauragė i Litauen sammen med sin mor, sin søster og bror, sin mormor og mormorens søster. I 1941 var der mellem 200.000 og 250.000 jøder i Litauen; efter krigen var der under 10.000 i landet. De baltiske jøders historie er ligesom Baltikum generelt ikke særlig kendt, og der er god grund til at takke Mirjam Jurkofsky og Christoffer Rosenløv Stig Christensen for at samle Mirjams vidnesbyrd i denne fine bog. Historikeren Sofie Lene Bak har desuden læst bogen grundigt igennem og har tilføjet et efterskrift.

Mirjam levede indtil juni 1941 et fattigt, traditionelt jødisk liv i en by med 3.000 jøder ud af 18.000 indbyggere. Hun havde oplevet antisemitisme blandt litauerne, og Stalin annekterede landet i 1940, men i Mirjams 16-årige verden som frisørelev fyldte det simpelthen ikke så meget.

Den 22. juni 1941 om morgenen invaderede Nazityskland Sovjetunionen, og allerede samme dag brændte de tyske styrker halvdelen af Tauragė ned. Mirjam og hendes søster Luba flygtede sammen, og det er deres historie, bogen først og fremmest handler om. Søstrene genfandt deres mor og bror i byen Siauliai, og familien blev placeret sammen i ghettoen i et skur. Her boede de indtil sidst på vinteren 1943 eller i begyndelsen af 1944. Mirjam gik i arbejdskolonnen tidligt om morgenen og vendte hjem

til ghettoen om aftenen. Hun arbejdede blandt andet med at planere jorden til flylandingsbaner.

Som krigen skred frem og ikke længere gik Tysklands vej, oprettede nazisterne *Operation Todt*-lejre, som var arbejdslejre, der lå spredt i de tyskbesatte områder. Mirjam og hendes familie blev nu flyttet til en sådan lejr, og her skulle hun og Luba arbejde

sammen med andre kvinder i en arbejdsgruppe i skoven bevogtet af civile tyskere. De russiske krigsfanger, som også arbejdede der, havde militære vagter. En dag da Mirjam arbejdede i skoven, var hun som 19-årig vidne til, at en arbejdsgruppe på omkring 25 russere blev skudt ned en efter en, fordi en af dem havde taget en revolver fra en af tyskerne.

I juli 1944 lukkede SS Mirjams arbejdslejr og ghettoerne i Vilnius, Kaunas og Siauliai, og de sidste litauiske jøder blev deporteret til koncentrationslejre i det tyskbesatte Polen, samme sommer som Den Røde Hær befriede Litauen og genindlemmede landet i Sovjetunionen. Mirjam og hendes familie kom til koncentrationslejren i Stutthof, i øvrigt samme lejr som de 150 danske kommunister, der i oktober 1943 blev sendt fra Horserød. Selv om Stutthof var en koncentrationslejr og ikke en udryddelseslejr, havde den et gaskammer, som blev brugt. I løbet af de seks år lejren eksisterede, døde 65.000 mennesker, af dem ca. 28.000 jøder, men som forfatteren understreger det, var der mange måder at dø på i Stutthof.

Mirjams lillebror Eli blev skilt fra den øvrige familie og sat sammen med andre jødiske mænd. Mirjam så ham kun en gang til, og det var bag et pigtrådshegn, hvor de signalerede til hinanden i smug. Efter krigen fandt hun ud af, at Eli var sendt fra Stutthof til Auschwitz i september 1944. Moderen, søsteren og Mirjam selv boede i samme barak; de sov på gulvet på noget halm. De boede i 'jødelejren', hvor de blev behandlet grusomt af kapoerne; alle tre arbejdede, når de blev sat til det og stod og ventede i timevis i kolonner. Maden bestod af brødrationer på 250-300 gram, ofte ned til 180 gram.

De tre kvinder var i efteråret 1944 heldige, for de blev sendt ud til nogle tyske gårde for at hjælpe med høsten. Her fik Mirjam mad nok, kunne vaske sig og fik en seng, som hun skulle dele med husassistenten. Mirjams mor havde til gengæld ikke kræfter nok til at klare arbejdet på gården, og hun ville ikke spise svinekød. Så Mirjams mor, som var i begyn-

delsen af 40'erne, blev sendt tilbage til koncentrationslejren. Her blev hun sendt til sygebarakken, og pigerne så hende ikke igen.

Da der ikke var mere arbejde på gården, kom også Mirjam tilbage til Stutthof; senere blev hun sendt 40 km derfra for at grave skyttegrave, og endelig i januar 1945 indledtes Den Røde Hærs store vinteroffensiv. Nazisterne ryddede lejrene og sendte fangerne af sted; og i rækker af fem eller seks på tværs af kolonnen gik også Mirjam og Luba i sne med usle sko og frakker over fangetøjet den døds-march, som kom til at kræve så mange ofre. Ved held og snuhed lykkedes det dem at flygte, og ved mere held og ved at lade som om de var kristne litauere på flugt fra russerne, lykkedes det dem at komme til at arbejde på endnu en gård. De to søskende havde dog ikke koordineret deres religiøse tilhørsforhold, så Luba sagde, at hun var protestant, og Mirjam at hun var katolik!

Gården blev ramt af en granat, og de måtte flygte igen. De endte på halvøen Hela nord for det nuværende Gdansk, og her var de blandt de 400.000 flygtninge og soldater, der i marts og april 1945 blev evakueret ad søvejen. Pigerne var klemmt mellem russerne, som de som kristne litauere flygtede fra, og tyskerne, som de som jøder flygtede fra. Men de turde ikke andet end at sejle over Østersøen i et af flygtningeskibene til Danmark.

I Danmark blev de kastet rundt fra lejr til lejr, også efter at de havde fortalt, at de var jøder. Men de havde ikke noget hjem at vende tilbage til efter krigen, og først i sommeren 1946 kunne de sige farvel til den sidste flygtningelejr. Den sommer – for 67 år siden – blev Mirjam ansat som husassistent hos grosserer Melchior. Senere blev både hun og Luba gift og fik børn, og *"Danmark gav mig livet tilbage"*, som Mirjam udtrykker det. Livet i Danmark var nu ikke uden fysiske og psykiske mén, men især Mirjam magtede at fokusere på det gode frem for det onde i livet.

Mirjams flugt er som en af bogens kapiteloverskrifter ”*Det nødvendige vidnesbyrd*”. Mellem citaterne fra Christoffer Rosenløv Stig Christensens samtaler med Mirjam er der fine redegørelser for den aktuelle historiske sammenhæng. Forfatterens litteraturliste bag i bogen viser, at han har sat sig godt ind i de baltiske forhold under krigen, og hans forklarende

afsnit passer godt ind mellem Mirjams udtalelser. I Danmark blev næsten alle jøder reddet til Sverige under krigen, og bogen er et vidnesbyrd om, at også blandt danske jøder i dag er der nogen, som har en anden historie end de fleste andre. Store dele af den historie deler de med resten af Europas jøder.

Janina Katz

Endnu ikke allerede

Rosinante, 2013

Af Esther Kvetny Jarløv

Janina Katz kræver næppe en nærmere præsentation for Rambams læsere. En af dansk poesis ’grand old ladies’, med stor betydning for dansk kulturliv. Født i Polen i 1939 og flyttet til Danmark i 1969, hvor hun siden har skrevet et væld af romaner, fortællinger, noveller og digte på dansk.

I 2012 førte dette en nominering til Nordisk Råds Litteraturpris for digtsamlingen *Skrevet på polsk* med sig. Janina Katz er altså i dag en moden og erfaren kvinde. Denne modenhed afspejles i høj grad i hendes seneste digtsamling *Endnu ikke allerede*, som udkom i maj 2013.

Læseren følger i digtene forfatteren gennem hendes liv. Det er som om Janina Katz i digtsamlingen ønsker at gøre op med sin fortid med alt, hvad den indeholdt af kærlighed, sorg og ikke mindst oplevelser med døden. Hvor modenhed og alderdom ofte kan virke tyngende i et forfatterskab, er dette langt fra tilfældet i denne digtsamling. Her får vi snarere præsenteret et livsforløb på en enkel og forståelig

måde. Janina Katz giver læseren på både humoristisk og melankolsk vis en dyb indsigt i en erfaren kvindes lange liv. Katz’ forfatterskab er stærkt præget af hendes jødiske baggrund, hvilket også kan opleves i denne digtsamling blandt andet i digtet:

”Et barns bøn for ‘Sepp’ Müller”:

*Kære hr. Gud!
‘Sepp’ har slået min far ihjel,
fordi min far var jøde.*

*Giv ham, kære Gud,
den længste evighed
i helvede.*

*Lad ham blive ved
med at slå min far ihjel
og ikke kunne
slå ham ihjel.*

Tak.